

Az aranykori szolgáltató gazdaság

A világgazdaság működése és fejlődése nem tart lépést az emberiség várakozásával. A monetáris, költségvetési és strukturális politikák nem segítik kielégítő módon a fenntartható növekedést és azt, hogy a méltányosság és egyenlőség érvényesüljön a javak elosztásában. Olyan változásokra van szükség, hogy megvalósuljon az Ember gazdaság-szolgáltató a Gazdaság ember-szolgáltató helyett.

E transzformációt kiváltó négy fő változásgenerátor a következő:

- a spirituális erők működése,
- a jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek radikális csökkentése,
- a megvalósuló digitális forradalom, és
- a globális pénzügyi rendszer új alapokra helyezése.

1. Spirituális erők működése

Ma a közgazdasági főirány annak követése, hogy az Ember a haszonmaximálás eszköze a vállalkozó (befektető) számára. Ez egyrészt megnyilvánul az Ember munkaerő vonatkozásában: elvárt az olyan rendelkezésre állás, hogy értékteremtése jelentősen meghaladja azt a nagyságot, amely szükségleteinek kielégítését szolgálja. Másrészt fogyasztását behatárolja a tulajdonossal való osztozkodási arány és a fogyasztás szerkezetének kialakított, befolyásolt módja. Így az Ember gazdasági helyzetének sémája a *nyer-veszít* helyzettel jellemezhető.

Nyilvánvaló, hogy ez a gazdasági és társadalmi működési modell nem fogadható el az Aranykori Ember számára. Alapvető szemléleti fordulatra van szükség, amelynek eredményeként *emberközpontú gazdaságként* ragadhatjuk meg ezt a gazdasági-társadalmi paradigmát, amelynek évezredes alapelvei visszanyúlnak az ókori görög és keresztény felfogáshoz a gazdaságról és társadalomról. Ez az emberközpontú felfogás uralkodott az ókori klasszikus filozófusok, pl. Arisztotelész társadalmi, gazdasági tanításában, a középkori fejlett keresztény világ gazdaságképében, amelynek kiemelkedő korszaka a 15.-18. századi Itália „Civil gazdaság” elmélete és gyakorlata volt Antonio Genovesi nevével fémjelvezve, s ez az elvrendszer fogalmazódott meg az egyház társadalomról szóló tanításában is. Az

emberközpontúság azonban egy jóval szélesebb kört is felölel: ezt vallják jelen korunkban az ún. etikus gazdaság, a civil gazdaság szószólói, az ökológiai gazdaságtan, a fenntartható fejlődés iskolái és teoretikusai, továbbá a közgazdaságtan buddhista felfogása is, vagy olyan neves közgazdászok, mint a Nobel-díjas Amartya Sen, vagy Amitai Etzioni, Herman Daly, Scitovsky Tibor, Polányi Károly, Stefano Zamagni, vagy a szintén Nobel-díjas Elinor Ostrom. A emberközpontúság lényege, hogy *az ember alanya és célja* a társadalmi, gazdasági folyamatoknak, tehát nem mint a haszonmaximalizálás eszköze vesz részt a gazdasági folyamatokban, hanem mint a test és a lélek integrált egysége, mint alap és kiindulópont, akinek kiteljesedése és boldogsága végső cél lesz a gazdaság segítségével. Ebből az is következik, hogy a gazdaság válik az emberi kiteljesedés eszközzé, a gazdaság *szolgáló gazdasággá* szelídül. Így fog beágyazódni a gazdaság a társadalomba, ahogyan pl. Polányi Károly vallja a Nagy átalakulás című könyvében vagy a kultúrába, Arjo Klammer holland közgazdász szerint. Ezek alapján megfogalmazhatjuk azt hipotézist is, hogy amilyen az emberi értékrend, olyan lesz a ráépülő gazdasági rend is. Tehát: a gazdasági rend végső meghatározója az emberi értékrend! Ezért érdemes a gazdasági rend mögött meghúzódó etikai, erkölcsi rendet is vizsgálni és értelmezni. Egy utilitarista háttérű, haszonelven alapuló emberi értékrend más típusú gazdasági rendet eredményez, mint egy erényeken, erkölcsön alapuló *erényetikai értékrend*. Az erényetika Arisztotelésztől a középkori keresztény gondolkodókon át – Aquinói Szent Tamás, Firenzei Szent Antonin, Sienai Szent Bernardin, a ferences rend Monti di Pieta népbankjai stb. – a 20. századi szociális piacgazdaságban, valamint a civil társadalom és gazdaság alapjaiban lelhető fel a tudományos- és közgondolkodásban egyaránt. Az erényetikai háttérű gazdasági rendben a legfőbb gazdasági cél a *közjó megvalósítása*, amely nem más, mint az ember boldogságának integrált módon való elősegítése a gazdaság és más társadalmi szektorok (az egészségügy, oktatás, kultúra, média stb.) együttes segítségével, s ennek a boldogságnak nem a hedonizmus, hanem az arisztotelészi ún. „eudaimonia”, illetve a keresztény boldogságfelfogás ad táptalajt. A 18. századi olasz Civil gazdasági paradigma „közjóllétnek”, public happiness-nek nevezte a gazdaság legfőbb célját. (Lásd Antonio Genovesi: *Értekezések a kereskedelemről, avagy a polgári gazdaságról*, 1765-69, magyar kiadás: Kairosz, 2016). Ez a boldogságfelfogás három tényező együttesét foglalja magában: az emberi kiteljesedést, az emberi kapcsolatokat és a lelki életet, Arisztotelész szerint is. Az Aquinói Szent Tamási „Jó”-k felosztása alapján fel lehet írni az emberközpontú, erényetikai alapú gazdaság gazdasági rendjét is, az ún. Háromdimenziós gazdaságot (Lásd: Baritz Sarolta Laura: *Háromdimenziós gazdaság*. Lehet gazdálkodni erényetikai paradigmában, Kairosz, 2016), ahol az első két dimenzió a hasznos „jó”-k alapján a gazdaság anyagi javainak síkja,

úgy mint tőke javak, pénzügyek, marketing, profit, stb., ezek a gazdálkodás eszközei, s erre épül a harmadik dimenzió, amely nem más, mint az értékek dimenziója, az Aquinói Szent Tamás-i erkölcsi „Jó”-k alapján. Ilyenek pl. a bizalom, az együttműködés, a szolidaritás, az igazságosság, a kölcsönösség, stb., s itt áll a közjó is. Ez a dimenzió válik a gazdaság céljává. Látjuk tehát, hogy a *profit*, amely a haszonközpontú paradigmában legfőbb cél volt, *itt eszközzé, hasznos „jó”-vá szelődül*. Úgyszintén a *pénz* is szolgálóvá, az erkölcsi, érték-célok megvalósításának eszközévé válik. Miután az erkölcsi javak elsőbbséget élveznek az anyagi javak előtt, a gazdasági aktusok az értékekkel, erényekkel együtt értelmezhetők csak (például az igazságos, mértékletes, tisztességes pénzügyek, okos marketing). A profit tehát egy érték, cél megvalósításának, végső soron a közjó létrehozásának az eszköze, s így azt nem maximalizálni, hanem *optimalizálni kell*. Keressük azt az optimális profit szintet, amellyel egy környezetbarát termelés, egy emberi kiteljesedést figyelembe vevő vállalkozás (pl. a rokkantak munkába állítása, az etikus, szegényeket is segítő bank, az oktatást szervező tevékenység stb. mint társadalmi vállalkozás) megvalósítható. Látható, hogy a Háromdimenziós gazdaság az értéksemlegesség helyett *értékalapúságot* hirdet.

Végül megemlítem, hogy az aranykori emberi kapcsolatokat az ÉN-TE kapcsolat fogja jellemezni, amely két egyenrangú, egymás méltóságát tiszteletben tartó, egymásnak kölcsönösen jót akaró ember kapcsolata, az arisztotelészi „erkölcsi barátság”. Ennek a kapcsolat-sémának az alapján megfogalmazható az un. *objektivistá önérdek*, amely – Eric Fromm szerint – az erényetikai paradigma önérdekkövetésének felel meg: „Az én önérdekemben benne van a másik ember javának akarása is.” Tehát az egyén önérdeke magába foglalja a másik embert is. Ezen az alapon *nyer-nyer helyzetek* jöhetnek létre: a gazdaságban való együttműködés, kölcsönösség megvalósulása, amely a játékelmélet szerint is nagyobb összes nyereséget biztosít, mint a jelenlegi nyer-veszít képlet.

2. Jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek radikális csökkentése

Az erényetikai értékrend terjedése természetesen elősegíti a legújabb kori gyorsan növekvő jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek csökkentését. Elkerülhetetlenül szükséges e folyamat felgyorsítása. Erre élesen világít rá az a szimbolikus esemény, amely az elmúlt év decemberében történt Nagy-Britannia London School of Economics (LSE) egyetemén. A reformáció 500. évfordulóján, hasonlóan ahogyan anno Luther Márton függesztette ki téziseit a wittenbergi vártemplom kapujára, ezúttal a közgazdaságtan aktuális állapotával elégedetlen fiatal közgazdászok és kutatók egy csoportja "szegezett ki" 33 tézist a LSE ajtajára. Megítélésük szerint a közgazdaságtan lehetőségeihez képest sokkal kevesebbet tesz azért, hogy

tudományosan megalapozott információkkal segítse világunkat jobbá tenni. Épp ezért céljuk a közgazdaságtan megreformálásának elindítása. 2017. december 12-én közreadott kezdeményezésükhöz egy héttel később 69 professzor is csatlakozott.

A 33 tézisből három az egyenlőtlenség kérdését érinti a következőképpen:

„17. Egy piacgazdaságban az azonos képességekkel, preferenciákkal és adottságokkal rendelkező személyek általában nem azonos vagyoni szintet érnek el, ami a véletlenből eredő eltéréseknek köszönhető. A szerencsében, illetve a körülményekben megmutatkozó ezen apró különbségek hatásai rendkívül eltérő eredményekhez vezethetnek hasonló emberek esetében is.

18. A piacok gyakran az egyenlőtlenségeket növelő tendenciákat mutatnak. Ugyanakkor az egyenlőtlen társadalmak számos szociális jóléti mutatószámában rosszabbul teljesítenek. A főáramú közgazdaságtannak van még mit tanulnia arról, hogy ez hogyan és miért következik be, és hogy miképpen lehetne ezt elkerülni.

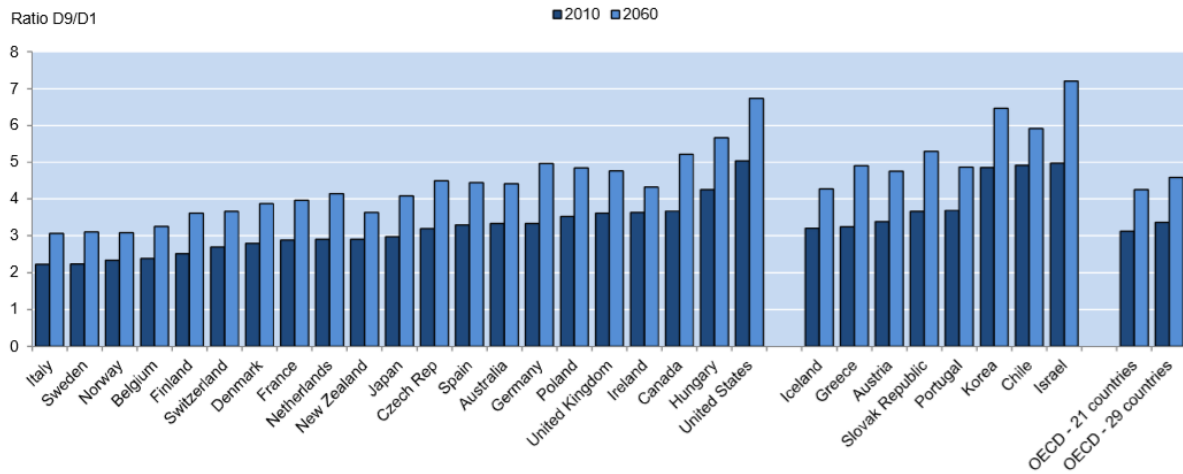
19. Az a feltételezés, miszerint egy ország gazdagabbá válásával az egyenlőtlenségnek előbb elkerülhetetlenül növekednie kell, mielőtt mérséklődne, hamisnak bizonyult. A GDP-növekedés és az egyenlőtlenség bármilyen kombinációja elképzelhető.”

Miközben hangsúlyozom az ezekkel való egyetértésemet, e tanulmányban a világban kialakult egyenlőtlenségi helyzetről két ábra segítségével kívánok rövid tájékoztatást adni. Az *1. ábra* szerint az OECD-országokban 2010-ben a jövedelmek aránya a 9. decilisbe tartozó magas jövedelmek és az 1. legalacsonyabb 10 % között jelentősen eltért egymástól: a legalacsonyabb – kétszeres értéket alig meghaladó arány – Olaszországban, Svédországban és Norvégiában volt szemben az Amerikai Egyesült Államok és Izrael ötszörös, Dél-Korea és Chile 4,8-szoros, és Magyarország 4,1-szeres arányával az OECD 3,2-szeres átlaga mellett. AZ OECD hosszútávú előrejelzése szerint 2060-ra a jövedelmi különbségek ráadásul még tovább nőnek: például az USA-ban 6,8-szorosra, Magyarországon 5,6-szorosra (a 4,6-szorosra emelkedett OECD-átlag mellett).

Az egyenlőtlenségi kihívást súlyosbítja, hogy a fejlett országokban az elmúlt évtizedekben a gazdasági növekedés hasznából a különböző lakossági csoportok eltérő mértékben részesedtek. Ezt a *2. ábra* illusztrálja. Megállapítható, hogy az 1995-2011 közötti időszakban a gazdag lakosság és a felső középosztály rendelkezésére álló jövedelem mintegy 5-ször nőtt gyorsabban, mint a szegény rétegek és az alsó középosztály jövedelme.

1. ábra

A bruttó keresetek nagyságának aránya a 9. és a 1. (legalacsonyabb) decilisekben

Forrás: OECD (2014): Policy challenges for the next 50 years OECD Economic Policy Paper July 2014. No. 9¹

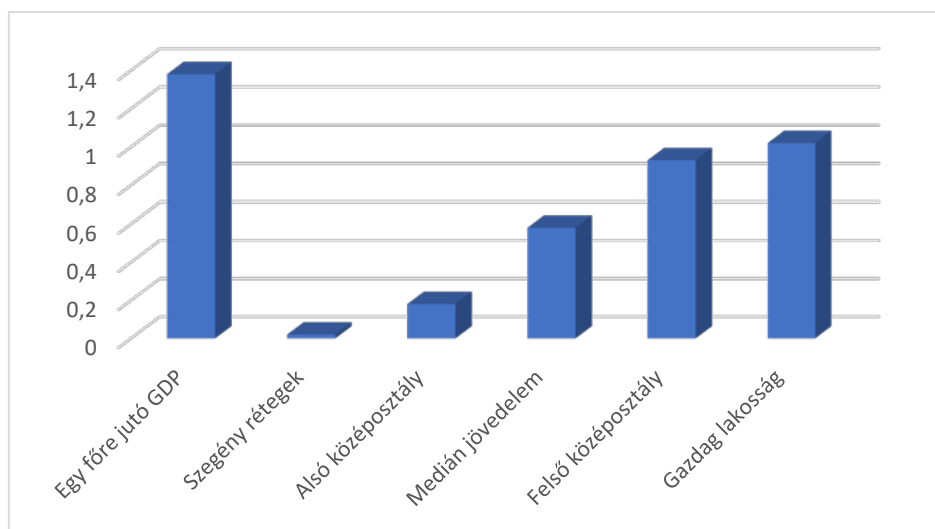
2. ábra

Növekvő jövedelmi különbségek a fejlett országokban

(Az 1 főre jutó GDP és a rendelkezésre álló jövedelem átlagos éves növekedése)

(1995-2011)

%

Forrás: Giuseppe Nicoletti (2015): OECD 50-YEAR GLOBAL SCENARIO Policy Challenges for the Next 50 Years, FEEM 17 September 2015, Venice.²

¹ <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5jz18gs5fckf-en.pdf?expires=1517948292&id=id&accname=guest&checksum=60E6734F935430E5EB6654C2C997124B>

² <https://www.unibocconi.eu/wps/wcm/connect/132c3577-fe78-45b8-a0f1-1c3c21a777e1/Slides+Nicoletti+17+settembre+2015.pdf?MOD=AJPERES>

Tekintve, hogy a jövedelem egyenlőtlenségi helyzet kialakulása a szociális érzékenység és feszültség mellett sokirányú makrogazdasági következményekkel is jár, ennek bemutatására az Amerikai Egyesült Államokban szerzett tapasztalatok alapján teszünk kísérletet.

Az Amerikai Egyesült Államokban a jövedelemeloszlás szempontjából 1992-ben a felső 5%-ba tartozó háztartások az összes fogyasztási kiadásnak a 27%-át tették ki, arányuk azonban 2012-re 38%-ra emelkedett. Ezzel szemben a fogyasztók alsó 80%-ának a fogyasztási kiadásai 47%-ról 39 %-ra csökkentek. E nagyarányú szerkezeti változás, a fokozódó jövedelemkoncentráció vagy jövedelemegyenlőtlenség – többek között – a következő három fontos gazdasági hatással járt.

- Az egyik, hogy a vállalkozók olyan magasminőségű luxus-termékek előállítására fókuszálnak, amelyek elősorban a felső tízezer igényeit elégítik ki, és kisebb figyelmet fordítanak a középosztály igényeire.
- A másik a pazarló fogyasztás megjelenése tekintettel arra, hogy – az elfogadott közgazdasági tézissel ellentétben, miszerint a gazdagok a jövedelmüknek csak kisebb részét költik el – az USA-ban a top felső 5% a válságot követő időszakban is jelentősen növelte a fogyasztási kiadásait.
- A harmadik, talán a legfontosabb, hogy a fogyasztói kiadások tartós növekedésének a tendenciáját az amerikai fogyasztók alsó 95%-ának *a gyorsuló eladósodottsága* alapozta meg: az 1989-2007 közötti időszakban a lakosság e nagyarányú többségének a jövedeleméhez mért adóssága 80%-ról 160%-ra emelkedett, miközben a legfelsőbb elit (5%) aránya a korábbi 60%-os szinten maradt.

E következményeknek nagy része volt a 2007-2008. évi nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság kitörésében, és annak, hogy a fogyasztói kiadások nagysága csak három év után tudta elérni a válság előtti szintet.

E következmények egyben jelzik azt a Stiglitz, Nobel-díjas közgazdász által erőteljesen képviselt véleményt, hogy *a jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenség – a fogyasztói kereslet visszafogásával – mérsékeli a gazdasági növekedést és a munkahelyek bővítését.*

3. A megvalósuló digitális forradalom

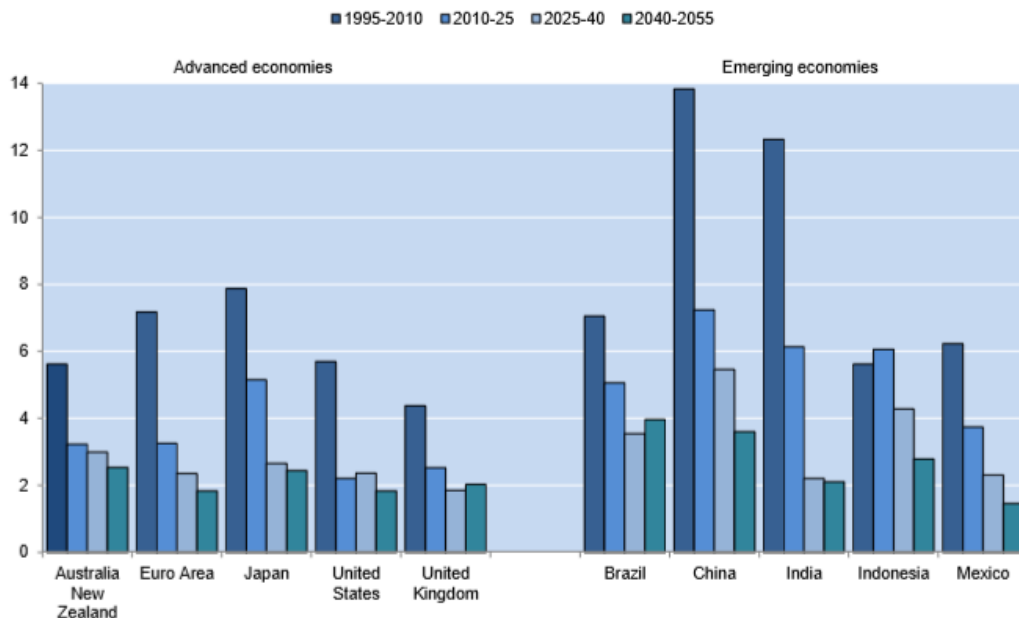
A technológia, a mesterséges intelligencia nagyarányú fejlődése – az ember és a gazdaság kapcsolatrendszeréhez képest – új, előremutató változággenerátorként jelenik meg a jövő számára. Ez a kapitalizmusra mint társadalmi formára és annak működésére több vonatkozásban is jelentős hatásokat gyakorol. Ezek közül a következőket tartjuk különösen fontosnak:

- Az Adam Smithtől eddig működő nem teljes kapitalizmust egy lehetséges fejlődési irányként a *megújult kapitalizmus* válthatja fel. Az előbbi úgy működött, hogy mind a fogyasztó, mind a termelő nem rendelkezett teljeskörű ismerettel a keresletre és a kínálatra vonatkozóan. Ezzel szemben az új technika – például a fogyasztó a „kontaktlencséje” – segítségével az interneten keresztül megközelítően teljeskörű ismerettel rendelkezhet a piacról, az árak és teljesítmények összehasonlításáról. Így a termelő is képessé válik arra, hogy folyamatosan tudjon reagálni a fogyasztói igényekre.
- Ezzel lehetővé válik a *fogyasztó célzott megközelítése*: a vállalatok az eddiginél sokkal gyorsabban tájékozódhatnak arról, hogy konkrétan kik és mi iránt érdeklődtek a webshopjukban elérhető termékskálájukból, illetve mit hiányoltak, és konkrétan milyen termékeket keresnek.
- Mindez pedig lehetővé teszi, hogy megvalósuljon a tömegtermelés helyett *a személyre szabott nagyarányú termelés*. Az interneten kedvelt oldalakat követve, a megnézett hirdetések figyelembe véve a termelők megismerhetik az egyéni igényeket, és a hirdetések célzottan tudják közvetlenül a vevőkhöz eljuttatni: így személyre szabott terméket, szolgáltatást értékesítenek, de ahhoz persze megfelelő mennyiség is szükséges, hogy a művelet nyereséges legyen.
- Egyre több *hightech szolgáltatás érhető el*, amelyek megkönnyítik a mindennapokat, például az adattárolást a „felhő” használata. Ezen szolgáltatások egyrészt igénybe vételért fizetünk, különösen, ha magas színvonalú, adatvédelemmel ellátott szolgáltatást kívánunk igénybe venni. De a szolgáltatások alapsomagja ingyenesen is általában elérhető.
- A robotok, a gépi tanulás-algoritmusok és az *automatizálás átalakítja a képzettségpiramis szerkezetét*. Ennek következtében azok a személyek, akik automatizálható munkakör ellátásához használják képzettségüket, el fogják veszíteni jelenlegi munkájukat, és szükségessé válik az átképzésük. Az ezt figyelembe vevő munkaerőpiaci strukturális kihívásokról – az OECD hosszútávú előrejelzése szerint – a *3. ábra* tájékoztat. A gazdasági növekedés a technikai fejlődés és a specializáció változó formái által kiváltott *foglalkoztatási hatásokat* az ábra a termelés szerkezeti változását mérő indexszel közelíti meg. Az index alapján megállapítható, hogy – a szerkezeti változásokból adódóan – már a 2025-ig terjedő időszakban érheti Kínát és Indiát különösen nagy munkaerőpiaci kihívás, amely jelentős marad a következő évtizedekben is. A fejlett országokban – Japán kivételével – a munkaerőpiac szerkezeti átalakulása

már a következő évtizedben olyan arányú lesz, amilyent a feltörekvő országok többsége csak a 2055 utáni időszakban tud elérni.

3. ábra

A munkaerőpiac strukturális kihívásai*

* Ennek mérése olyan strukturális változási indexszel történik, ahol az index az ágazatoknak a teljes hozzáadott értékhez való éves abszolút hozzájárulásainak a változását az ágazati értékek összegével úgy méri, hogy a kapott indexértéket elosztja 2-vel, s így a szerkezeti változási index nagysága 0 és 100 között alakulhat.

Forrás: OECD (2014): Policy challenges for the next 50 years OECD Economic Policy Paper July 2014. No. 9³

A foglalkoztatási kihívásokkal és megoldásokkal kapcsolatban a kérdések özöne merül fel, csak egy kérdés nem látszik relevánsnak, az, hogy emelhetnek-e gátat az elindult automatizálási trendeknek. Az egyik kézenfekvő megoldási lehetőséget az *oktatás és a szakképzés* kínálja. Erre mindenképpen szükség van, de akármennyit is invesztálnánk erre a területre, a nagymértékű foglalkoztatási problémát nem tudja megoldani.

A nemzetközi szakirodalom alapján a célszerű megoldást a *garantált jövedelem bevezetése* jelentené. Az erre vonatkozó korábbi javaslatoknak egyaránt voltak elméleti és gyakorlati gyökerei, konzervatív és libertariánus szemléletű támogatói és ellenzői (Lásd: Ford, Martin: Robotok kora. Milyen lesz a világ munkahelyek nélkül? HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2017.).

³ <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5jz18gs5fckf-en.pdf?expires=1517948292&id=id&accname=guest&checksum=60E6734F935430E5EB6654C2C997124B>

A tett javaslatok különböző formákban öltöttek testet. Az egyik javasolt irány a feltétel nélküli alapjövedelem, amit minden felnőtt állampolgár kaphatna. A garantált minimum jövedelem azokat illetné meg, akik a jövedelemelosztási rendszer alsó szintjén vannak.

Külön figyelemreméltóak azok a javaslatok, amelyek ösztönzőket is tartalmaznak az egyének fejlesztésére és a társadalmilag hasznos tevékenységek végzésére. Az egyén fejlesztése érdekében például nagyobb jövedelmet érdemelnének azok, akik elvégzik a középiskolát vagy közösségi munkát vállalnak például a környezetvédelmi projektekből.

A garantált jövedelem bevezetésével kapcsolatban természetesen a *hátrányok és kockázatok* körültekintő mérlegelést igényelnek.

- Rövid távon, a bevezetés időszakában – amikor még fontos a gazdaságban az ember szerepe – csökkentheti a munkavállalói kedvet és motivációt.
- A kapott jövedelem hatására túl sokan hagynák el a munka világát.
- A megélhetési költségek növekedésével folyamatosan nőne az alapjövedelem és felborulhat a gazdaság egyensúlya.
- Az emberek mobilitása nagymértékben megnőne és érezhető hatással lenne a lakhatás költségeinek alakulására.
- Új bevándorlás politikai helyzet mérlegelését – állampolgárság, jogosultság szerzése, várakozási idő stb. – tenné szükségessé.

Az alapjövedelem bevezetésének hosszú előkészítési igénye és bonyolultsága láttán, valamint az exponenciális fejlődés idejének közelsége miatt indokolt felhívni a döntéshozók figyelmét arra, hogy a szükséges stratégiai tervezés munkálatait nem lehet elég korán elkezdni.

4. A globális pénzügyi rendszer új alapokra helyezése

A nemzetközi monetáris és pénzügyi rendszer (NMPR) az elmúlt évtizedekben szinte folyamatosan napirenden szereplő vitatéma volt a közgazdaságtanban. Legutóbb a 2007-ben elkezdődött és 2008-ban globálissá vált pénzügyi válság irányított kiemelt figyelmet olyan témakörökre, mint a globális pénzügyi intézmények és vállalatok tevékenysége, a pénz- és tőkeáramlások alakulása, a nemzetközi szabályozás, valamint a jegybankok szerepe. A válság mélysége és hatása különösen felnagyította a rendszer hiányosságait, és olyan megoldások keresésére sarkall, amelyek elősegíthetik a fenntartható, inflációmentes és kiegyensúlyozott gazdasági növekedést.

E bonyolult rendszer működésének elemzése alapján megállapítható, hogy nagyfokú hiányosságai miatt a nemzetközi monetáris és pénzügyi rendszer nem elégíti ki egy jól működő

rendszer követelményeit. Nem alkalmas arra, hogy globálisan egyensúlyban tartsa az árfolyamok és a tőkeáramlások alakulását, biztosítsa a nemzetközi likviditás optimális szintjének elérését és összehangolja a nemzetközi (gazdaság- és monetáris politikai) kooperáció, az átgyűrűzések és a különböző volatilitások kapcsolatát (Lásd részletesen: Báger Gusztáv: A nemzeti monetáris és pénzügyi rendszer működése – egy „nem-rendszer” strukturális feszültségei. Hitelintézeti szemle, 16. évf. 4. szám., 2017. december, 151-186.).

Megállapítható továbbá, hogy az eddiginél is átfogóbb elemzőmunkára, globális vitákra és nagyobb nemzetközi erőfeszítésre van szükség a rendszer széles körű és komplex továbbfejlesztéséhez. Számos szakértő ama véleményével szemben, hogy a válság után megvalósított rendszerfejlesztő intézkedések biztonságosabbá tették az NMPR működését, további mélyreható változásokra van szükség, mert csak így kerülhető el a pénzügyi válságok újabb, közeli kitörése.

E cél érdekében az *NMPR reformját megalapozó lehetséges forgatókönyvek között indokolt felvázolni és értelmezni a következő négy scenáriót.*

- *A 2008. évi globális válság NMPR-rel kapcsolatos tanulságainak elemzése és az azokból adódó politikai válaszok hozzáillesztése a felmerülő új kérdésekhez, kihívásokhoz.* E követelményt kielégítheti a G20-ak pénzügyi szabályozási reformprogramja (a pénzügyi stabilitás biztosítása, a tradicionális banki finanszírozás és az innovatív pénzügyi források erősítése, a pénzügyi intézmények működésében a rendszerkockázatok megelőzése, a makroprudenciális politikai keret erősítése), amelynek megvalósítása kielégítően halad, és kiindulóalapot képezhet az NMPR átfogóbb és mélyebb közeli reformjához.
- *Az NMPR olyan irányú reformja, amelynek középpontjában a szabályok kialakítása állna.* A jelenlegi rendszerből hiányzó automatikus nemzetközi szabályozó mechanizmusok a globális egyensúlytalanságok, a fizetésimérleg-hiányok rendezését, a negatív átgyűrűződő hatások mérséklését és a globális tőkemozgások indokolt korlátozását egyaránt szolgálná.
- *Az NMPR olyan irányú reformja, amely a megváltozott szerepkörű IMF-et állítaná a globális gazdaság és pénzügyek középpontjába.* Ennek egyik alapja a 2010-ben elfogadott széles körű kvóta- és irányítási reform, amely 2016-ban hatályba lépett, és úgy bővíti az Alap forrásait, hogy a G20-ak súlya is növekedjen, valamint a feltörekvő és fejlődő országok hangja is hallható legyen. A másik feltétel pedig az USA jelenlegi, túlzottnak ítélt szerepének a csökkentése.

- *Az USA vezetésével működő jelenlegi, egypólusú világgazdasági rendszer és NMPR multipoláris rendszerré történő átalakítása.* Erre mind ez ideig nem történt kísérlet, de még kezdeményezés sem a főbb erőközpontok (az USA, Kína és az euroövezet) részéről. Az NMPR mélyreható reformja szempontjából kiemelt figyelmet érdemel a rendszer multipoláris rendszerré történő átalakítása, az új erőközpontok pozícióinak bemutatása a reform lehetséges irányait tekintve. Ez utóbbit különösen érdekessé teszi az Egyesült Államok és az EU között meglévő minden eddiginél nagyobb véleménykülönbség, valamint a már létező új regionális megállapodások kérdésköre.

5. Összefoglaló következtetések és jövőképek

A változásgenerátorok elemző bemutatása után figyelmünket az általuk kiváltott hatásokon keresztül a gazdasági korszakváltással kialakuló új gazdaság alapelveire és működésének főbb vonásaira fordítjuk. Ettől azonban nem várható az új gazdaság működésének vázolása, hanem a legjobb esetben is csak az ahhoz vezető pálya néhány kiinduló pontjának a jelzése érhető el.

5.1. Az egyén gazdasági szabadságának növekedése

A spirituális és erkölcsi értékek szerepének növekedése a gazdaságban lehetővé teszi, hogy az ember visszakapja személyi méltóságát függetlenül a gazdasági és társadalmi hasznosságától. Az első változásgenerátor hatásaként várható a keresztény szellemű erkölcsi megújulás elősegítése is, amely – az értékrelativizmus és a nihilizmus korszakán túllépve – az ember egyéni és közösségi életét szilárd alapra helyezheti.

Mindennek következtében az ember képes lesz arra is, hogy kilépjen a bizonytalanság és káosz világából, és gazdasági céljainak elérése érdekében *növelni tudja a gazdasági szabadságát*. E szabadság eddigi korlátozása egyaránt terméke a 20. században terjedő gazdasági etatizmusnak, és a napjainkban túltengő modern individualizmusnak. Ez utóbbi intézményrendszere és szabályozása, különösen annak pénzügyi és monetáris rendszerre vonatkozó része – a fiat pénz megjelenése és a pénzügyi globalizáció kialakulása óta – az egyéni és közösségi jóllét kilátásait olyan mértékben befolyásolja, hogy az egyéni döntések csak akkor lehetnek igazán sikeresek, ha teljes mértékben alkalmazkodnak a külső gazdasági és társadalmi feltételek (gazdaságfilozófiák, uralkodó halmazok, intézmények elvárásainak) alakulásához.

Az egyén gazdasági szabadságát természetesen az egyén által követett gazdasági magatartás (döntéseinek együttese) is befolyásolja: egyrészt az egyénnek az a képessége, hogy tudásával a fennálló szűkösség ellenére minként tudja gazdasági céljait elérni, másrészt milyen nagyságú és összetételű anyagi értékek állnak a rendelkezésére. Az előző képesség és a gazdasági

szabadság között nyilvánvalóan lineáris a kapcsolat, megjegyezve, hogy az eljövő aranykorban a technikai fejlődésnek köszönhetően várhatóan *csökken a szűkösség*, legalábbis a mindennapi élethez szükséges javak vonatkozásában (természetesen a keletkező új igényekkel és szűkösségekkel – például az úrutazásokkal – kapcsolatban nem). E változás lehetővé teszi, hogy csökkenjen a mai gazdaságra jellemző *túlzott versengés* és a jövőben nagyobb lehetőség nyíljon az együttműködésre, az emberek közötti kapcsolatok elmélyítésére. A *tudásra és szakképzettségre* vonatkozóan viszont ellenkező irányú fejlődési irányzat, a *szűkösség növekedése* várható. Ennek elfogadását és a vele járó átlagon felüli jövedelmek elérését az új gazdasági és társadalmi feladatok megoldása teszi szükségessé.

5.2. Az elvégzett munka igazságos díjazása

A társadalmi és gazdasági rendszer másik meghatározó jelentőségű változása, hogy a kialakult *jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek* – második változásgenerátor szerinti – radikális csökkentése olyan gazdasági (elosztási) modell kialakulásával és működésével jár együtt, amelyben *az igazságos bér igazolja a gazdaság megfelelő működését*. E cél elérését kiemelten fontossá teszi az a körülmény, hogy az előrejelzések a jövedelmi különbségek még tovább is nőnek, hiszen a gazdag lakosság és a felső középosztály jövedelmei gyorsabban bővülnek mint a lakosság többi rétegének a jövedelme.

Az igazságos bér egyúttal annak elérését is feltételezi, hogy az ember teremtő alkotóként és ne „sajátos árucikként” vegyen részt a termelési folyamatban. Ezért szükséges, hogy a munkabér olyan színvonalú legyen, amely lehetővé teszi az egyén és családja számára a tisztességes megélhetést, a kulturális javakból való részesedést és az idős kori évekre a biztonságot nyújtó javakkal való rendelkezést. Amennyiben pedig a dolgozók a vállalkozások társbirtokosai, ténylegesen váljon lehetővé a vállalatirányításban való részvételük, és részesüljenek a gazdálkodás eredményéből (hasznából) is.

Annak következtében, hogy a túlzott mértékben uralkodó liberális gazdasági rendszer felszámolta a hagyományos családi élet kereteit, az indokolt újjáépítés feltételeit a családi bér bevezetése teremthetné meg.

Az új gazdasági (elosztási) modell nélkülözhetetlen elemét alkotja továbbá a munkaadók, a munkavállalók és a civil szervezetek képviselőinek folyamatos és hatékony párbeszéde, együttműködése is.

5.3. A szolidaritás és a jó szomszédság kiterjesztése

A megvalósuló digitális forradalom (harmadik változásgenerátor) gazdasági szerkezet-átalakító hatásai a legnagyobb kihívást jelentik az aranykor társadalma és gazdasága számára. Ez a hatás keresleti és kínálati oldalon egyaránt megnyilvánul. Az előbbi esetben a legfontosabb a tudás és szakképzettség iránti új struktúrák és magasabb igények megjelenése, az utóbbi esetben pedig – a foglalkoztatottság jelenlegi arányához képest – a foglalkoztatottak számának jelentős csökkenése. Mindkét irányú változással kapcsolatos problémamegoldási folyamat nehezen elviselhető terheket jelent az egyén és közösségi kapcsolataira számára. Egyfelől a magasabb szintű képzettség megszerzése olyan körülmények között, amikor az emberi képességek és adottságok nem vagy csak emberfeletti erőfeszítésekkel teszi lehetővé az új követelményeknek való megfelelést. Másfelől nagy dilemmát jelent a választás lehetősége – amennyiben egyáltalán fennáll az egyén számára – a lehetséges élethelyzetek között, amelyek fő irányai a következők:

- az automatizálható munkahelyeken történő munkavállalás;
- a helyi, illetve regionális ellátásra termelő egységeknél (kis- és középvállalatoknál) történő munkavállalás, illetve önálló vállalkozás;
- az önellátó családi gazdaságban vagy faluközösségben – kevés pénzzel vagy akár pénz nélkül – történő részvétel, és
- a munkavilágának elhagyása, a tudománnyal és kultúrával (művészetekkel) történő foglalkozás, amikor a létfenntartás alacsony, ám elfogadható szintjét a szélesebb nemzeti, illetve regionális közösség biztosítja.

E választási lehetőségek mindegyikében, de különösen az utóbbi három esetben a „kapcsolat-hiányos”, „elárvult ember” számára az aranykorban létkérdéssé válik az *olyan alapvető etikai értékek, mint a szolidaritás, a jó szomszédság és a szubszidiaritás kibontakozása*. Ezzel megvalósulhat az emberek összetartása, összefogása és ennek következményeként a közösségi élet erősödése, *az egyéni jó és a közjó összhangja*. Az ennek során fellépő feszültségek és kötöttségek feloldását pedig a szubszidiaritás (kisegítés) elve szolgálhatja eredményesen. Ez a szabályozó tudja biztosítani, hogy az egyes ember a legnagyobb szabadságot úgy érje el, hogy a legkisebb kötöttséget kell vállalnia. Ebben a folyamatban játszik az állam fontos rásegítő és koordináló szerepet.

6. Pénzügyek kulturális kitekintésben – aktuális magyar szemmel

Ahogy tanítunk az egyetemeken – tudomány és kultúra. Ahogy a Magyar Nemzeti Bank Monetáris Tanács működik – monetáris politika és kultúra. Ahogy a kezünk simogat vagy verset ír – szeretet és kultúra. E három tevékenység közös asztala a ráció, a vízió, és a kultúra. A kultúra, a pénzpolitika és a tudományosság lelke viszont a szeretet. Mindegyik fontos kereke az alkotó, folyton előre mozgó életnek. Most a kultúrába ágyazott monetáris politikán legyen a tekintetünk.

A keretes tükör első megforgatása

Gondoljunk a nemzeti közösség működésére. Ebben kiemelkedő szerepet játszik a kollektív tudat, amit ideális esetben jól jelenít meg az Alaptörvény. A kollektív érdek megvámolt pénz-kovácsa, a Forint. A mai gondolkodásunk ikonikus, nagy témakörei. A hétéves Alaptörvényünk a korábnál nyitottabb a világra, elődjénél más fontos és megtartó jegyekben is gazdagabb. A hetvenéves forint nemzeti működésünk másik fundamentuma. Így a kultúránk érték- és mátrix rendszere is fenntartható. Akkor is, ha változatos hegyvonulatán repedéseket fedezhetünk föl.

A keretes tükör második megforgatása

Most személyes emlékeim képkockáin át tekintek vissza hat évtizednyi történelemre. Az idő, amely egy személy birtokában van és mégis közvagyon. Erre adjon jogot az, hogy a Forint születésének évében nyolcéves voltam, s így a jelenlévők közül talán jogos privilégiumom van az emlékezésre. E fontos esemény eljövételét én már 1945 márciusában sejteni tudtam. Az alábbi történet egyedi zamata viszont különösnek tekinthető. Szülőfalum közel volt, majdnem átlógott az osztrák határon. A

magyar katonák kivonultak és elhagyták az iskolában lévő raktárat. A lakosság – köztük nagyapám, én is – rákapott az ott felejtett zsákmányra. Legtöbben pénzt kerestek, engem pedig egy csokoládétömb érdekelt. Nem engedtem el, sírtam, rávettem magam az „aranyfedezetre”. Egyedül nem bírtam elszaladni vele. Nagyapám megsajnálta. Végül csak csokoládét zsákmányoltunk, együtt vittük haza. Boldog voltam, mikor otthon fafűrészsel vágtuk darabokra. Ujjongva söpörtem össze a széthulló csokoládéport. A zsákmány használati értéke kincs volt, így – ellenemre – egy évig kitartott, miközben az áhított Pengő dombjai egyre magasabbra nőttek. Később nagyapám megdicsért: a vízió hozzáadott értékkel járt, hát ha még azt is mondtam volna, hogy a kakaóbab az aztékok pénze volt. Így lett a csokoládét zsákmányolóból egy kis bankár, jobban mondva jegybankár.

A keretes tükör harmadik megforgatása

Kérem, olvassák el a 2009-ben írt Közgáz című versemet.

Közgáz

Anno a velencei karneválból Rómába 7,
Párizsba 14 napig vágtattak, Közel-Keletre
30 napon át lebegtek szélben a tőzsde
fontosabb híreivel teleírt lapok, ma “házon belül”
elektronikusan üzen az eggyé fonódó piac.

Semmi nem történik véletlenül, ha felszabadulnak
a pénzügyi szálakat mozgató erők, hogy globális
tű-lapátokkal összeöltsék a vitorlavásznat,
mit valahol egy kormány a vörösre hevített
vasaló táncoltatása közben többször is elvét.

S ha időnként süllyedni kezd a lyukas csónak,
a fősodorból a csendes öbölbe vezetik, hogy szurokkal
tapasszák a nyílt sebet, szerető szakértelemmel,
ahogy elkaszált focista sajjó lábára teszik rá
a jéggel tömött párna enyhítő hűvösét.

*

És igen, a múltó válságról is beszélni kell,
de már nem róla, hanem végső okáról,
mert nem a gyenge lánc szakadt el, hanem az erős,
mert nem a termelés szaladt el, hanem a pénz,
mert kicsúszott a kísérletezők markából a gyeplő.

A válsággal jött el igazán Mandeville kora?
A társadalom kertje bűnöktől virágzik
s alantas részekből áll össze mind, ami jó?
Egy nemzet nem lehet erős, ha tiszta, hisz csak
egyéni kárhózatok hajtják tovább rendszerünk?

Ma bankárokat, közgazdákat sem illet dicséret,
túlzó vágyaikról nem mondtak le a köz javára.
A Mandeville féle gyalázatos önérdék,
a globalizáció átkozása: egyirányú utca.
Jövendő piacok közterén testvériség zászlója lobog.

A keretes tükör negyedik megforgatása

Most következzen a 2018-ban írt Végkezdlet című versem.

Végkezdlet

Csörötneken nincs állomás.
Szomszéd falu határáig

meztéláb poroszkálunk a nyárban,
hesegetjük a legyeket.

Térdembe kavicsok fúródnak,
sín vasa égeti arcom.
A ciripelésbe távoli kattogás
morzejele olvad.

Csihogó, füstlehelő szörnyeteg.
Ránk kacsint a kalauz:
Szentgotthárdig mienk a pálya.
Aztán szökdécselve hazáig, mint az őzek.

*

Ma bárhova lépek,
gépek torlódnak körém:
táncba visznek
páncélba bújt kísértetek.

Döntéseim megelőznek:
gondolatolvasó szobákban
asztalok gurulnak elém,
ülepem alá székek.

Elektromos hajnal virrad,
a Teremtéssel versengők kora.
Csillogó roncsok fölött
a viszonylagosság keselyűi köröznek.

Végül, a keretes tükrök ötödik megforgatása

Ami a jövőt illeti, a nemzeti közösség és kollektív tudata zászlóként hajladozik a szélben. Az Alaptörvény most a globális viharzuhatagban méretődik meg igazán. A látszólag alkotó, folyton előre mozgó élet már nem hátrálhat tovább. A valóság hegyvonulatai remegnek, szétnyílnak, kifordulnak s

újjászületnek. Sem a tudomány, sem a szó-selyem, sem a pénzpolitika nem marad ilyen. A kultúraelvű, a szociálisan érzékeny pénzpolitika menthet meg minket.

7. Utószó

Az áttekintett, kiemelt jelentőségű változások méretét és komplexitását figyelembe véve megállapítható, hogy az aranykor eléréséhez szükséges változások időigénye – a szerves fejlődési pályát feltételezve – legalább két-három évtizedre tehető. Az átmenettel járó várhatóan nagy társadalmi feszültségek, illetve valamilyen földöntúli mesterséges intelligencia hatásai következtében azonban nem zárható ki a robbanásszerű („forradalmi”) társadalmi átalakulás gyors lehetősége sem.

Irodalomjegyzék

- Baritz Sarolta Laura: Háromdimenziós gazdaság. Lehet gazdálkodni erényetikai paradigmában, Kairosz, 2016
- Báger Gusztáv: A nemzeti monetáris és pénzügyi rendszer működése – egy „nem-rendszer” strukturális feszültségei. Hitelintézeti szemle, 16. évf. 4. szám., 2017. december, 151-186.
- Ford, Martin: Robotok kora. Milyen lesz a világ munkahelyek nélkül? HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2017.
- Genovesi, Antonio: Értekezések a kereskedelemről, avagy a polgári gazdaságról, 1765-69, magyar kiadás: Kairosz, 2016
- OECD (2014): Policy challenges for the next 50 years OECD Economic Policy Paper July 2014. No. 9
<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5jz18gs5fckf-en.pdf?expires=1517948292&id=id&accname=guest&checksum=60E6734F935430E5EB6654C2C997124B>
- Nicoletti, Giuseppe (2015): OECD 50-YEAR GLOBAL SCENARIO Policy Challenges for the Next 50 Years, FEEM 17 September 2015, Venice
<https://www.unibocconi.eu/wps/wcm/connect/132c3577-fe78-45b8-a0f1-1c3c21a777e1/Slides+Nicoletti+17+settembre+2015.pdf?MOD=AJPERES>